

Școala dreptului organic sau școala hermeneuticii organice a dreptului roman comparat

Organic Law School or the Organic Hermeneutics School of Comparative Roman Law

(Abstract)

We rather believe in a Roman hermeneutics of a comparative type, one which is to underline the background unifying tendencies, at a world scale, of the human development visions, of particular judicial cultures in parallel with the preservation and even development of interpretation and regulation syncretic forms into a new *jus commune*; a Roman-comparative law as a universal history of judicial ideas in which it is pointed out the transmutation of the concepts and meanings, the continuous metamorphosis of explanations, the reconciliation of apparently contradictory theories, without affecting the primary vision., the origin almost revealed of the great value constants of law: *libertas sive voluntas*, *equitas*, *bona fides*, *officium pietatis erga proximos* (autonomy of will, equity, good loyalty, neighbor love obligation).

Motto:

Hinc pleraeque oriuntur controversiae, nempe quia homines mentem suam non recte explicant, vel quia alterius mentem male interpretantur*

Liminarii

Numesc hermeneutică organică a dreptului roman comparat acel proces complex de interpretare ce presupune:

- *primum*, descoperirea dialecticii interne proprii nașterii normelor juridice romane ca norme ce fundamentează civilizația europeană și, prin aculturație juridică, civilizațiile înrudite și afine cu aceasta;

- *secundum*, fixarea exegezelor sincronice și a comentariilor diacronice (în frunte cu cele bartoliste, dar cu accente firești pe cele proprii Școlii exegetice din secolul al XIX-lea);

- *tertium*, deschiderea către eidos sau apariția juridică paradigmatică, ori capacitatea de transformare, prin forța propunerilor *de lege ferenda*, a brocardurilor descriptiviste în normativități virtuale.

---

* Baruch Spinoza, *Ethica ordine geometrico demonstrata, Liber secundus, Titulus XLVII* ("Cele mai multe controverse se ivesc evident din faptul că oamenii nu își explică în mod corect propriul gând, sau fiindcă interpretează greșit gândul celuilalt"), apud Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas*. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 108.

În sus-precizată manieră, fidelității analizei de text îi vom putea asocia inventologia juridică, fără a altera acribia științifică proprie hermeneuticii și fără a steriliza prin îngustime metodologică proteicul imperiu al creativității filosofico-juridice sau nivelul aspirațional nelimitat al culturii juridico-filosofice.

Nomos, *nous* și *eidos*, cu aferentele pulsioni interioare (spiritul nomotetic, normativist, cel noetic, cultural și acela eidetic, imaginativ) s-ar regăsi (nu într-un mod sincretic, ci într-unul bine decelat) într-o cultură filosofico-juridică rafinată și deschisă nevoilor proprii comprehensiunii și ameliorării ființei individuale și celei colective.

Cultura juridică și fundamentele-i științifice romaniste vor fi astfel preferate sistemului juridic (oricare va fi fiind acesta). Ca atare, cultura juridică (în sens de *hermeneia juridica*) a dreptului roman comparat va disloca imobilismul propriu oricărei abordări epistemice.

Cum poate fi pus în operă un astfel de discurs hermeneutic?

Pornind de la bazele metodologice exploatate în cadrul Școlii Exegetice după Metoda Postglosatorilor¹, am imaginat o nouă metodologie pe care o denumesc "Școala dreptului organic" și care va cuprinde șapte pași metodologici obligatorii de parcurs în raport cu fiecare text juridic sau, mai curând, (pre)text.

Metodologia Școlii dreptului organic

Hermeneutica organică a dreptului roman comparat va fi una care va repertoria șapte trepte metodologice, după cum urmează:

- *primum dividam* (în primul rând, voi analiza textul juridic; fac analiza textului juridic prin:

- *lectura*, prezentarea integrală a textului juridic, eventual interpolat;
- *summa*, rezumatul textului);

- *secundum ponam casum* (în al doilea rând, voi începe hermeneutica propriu-zisă prin cazuistică reală sau eidetică, imaginară, identific legătura imediată între abstracțiunea textului și realitatea conflictuală juridică; operă de diagnostică juridică);

- *tertium historia regulae explorabo* (în al treilea rând, voi cerceta prima axă a investigației comparatiste, aceea verticală, pe scara istorică a devenirii regulii de drept);

- *quartum comparabo* (în al patrulea rând, pe axa orizontală a operei de comparare voi cuprinde în cadrul analizei prospectiv-exploratorii referințe la textul matricial din *Institutionum seu Elementorum* (Justinian) și Codul civil napoleonian, la textele similare sau cu obiect asemănător din alte coduri civile și eventuale norme cu caracter civil asemănător din cadrul altor familii de drept precum, e.g., *common-law*, dreptul islamic etc.);

- *quintum colligam* (în al cincilea rând voi face o posibilă exegeză a textului prin:

- analiză gramaticală – *littera*;
- contextualizare – *sententia* – ce presupune, în cadrul analizei excursiv-expectatorii, cercetări pluridisciplinare, în maniera anunțată în *Lo Straniero (Journal of IMISE - International Movement for Interdisciplinary Study of Estrangement)*², de drept roman, sociologie, antropologie, psihologie juridică și filosofia normei cuprinse în text, etc.;
- identificarea sensului teologico-filosofic și a acelora social, respectiv, politic;

¹ A se vedea, în acest sens, Valerius M. Ciucă (coord.), *Eseuri de hermeneutică juridică*, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 17 sqq.

² În acest sens, a se vedea Valerius M. Ciucă, *For a Hermeneutics of Comparative Civil Law*, *Lo Straniero*, Napoli, nr. 37/2003, pp.26-27.

- identificarea sensului obscur – *sensus*, adică a celui de-al patrulea sens (pentru a completa “Roza vânturilor” hermeneutice, a punctelor “cardinale” interpretative, a “cardanului” comprehensiunii), - unul metafizic sau inițiativ, presupus a fi implicat de către Dante Alighieri în metoda sa interpretativă “... *si possono intendere e de onsi esponere massimamente per quattro sensi*”³);

- *sextum opponam et quaestio* (în al șaselea rând, voi cerceta posibilele obiecțiuni la raționamentul implicat de text și voi încerca a lămuri contradicțiile după metoda dialectică ce este consacrată de triada:

- *teză – pro auctoritas*;
- *antiteză – contra auctoritas*;
- *sinteză – dicta sive concordia discordantium sive conjunctio oppositorum*);

- *septimum queram, brocardum et de lege ferenda* (în al șaptelea rând, voi cerceta justificările dreptului sancționat de textul în cauză prin expunerea argumentelor și a excepțiilor, inclusiv *exceptio exceptionis causa*, cu observarea finală a principiilor generale, a brocardurilor și cu eventuala propunere *de lege ferenda*, în cadrul analizei incursiv-receptive, ceea ce implică raportarea textului la politica legislativă actuală și la o virtualitate eidetică dezirabilă).

³ A se vedea, în acest sens, Dante Alighieri, *Il convito, Trattato secundo, Carlo Signorelli*, Milano, 1930, cap. I, p. 3, apud Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 12. Autorul precizează, în context, că “Poetul florentin declară că toate scrierile – nu numai scrierile sacre – se pot înțelege și trebuie să se explice principial după patru sensuri.” (p. 12). În completarea explicațiilor dantești, V. Lovinescu invocă și un text explicativ al lui R. Guenon, pe care îl reproducem și noi în cele ce urmează: “Este evident, de altminteri, că aceste sensuri diverse nu pot în orice caz să se distrugă și să se opună între ele, din contră trebuie să se completeze și să se armonizeze ca părțile unui întreg tot, ca elemente constitutive ale unei sinteze unice. [...] Avem deci în această privință mărturia autorului, mai calificat desigur decât oricare altul ca să ne informeze asupra propriilor lui intenții. Greutatea începe numai când trebuie să determinăm aceste diferite semnificații, mai ales pe acelea mai înalte sau cele mai profunde și aici încep divergențele de vederi între comentatori. Aceștia sunt, în general, de acord să recunoască sub sensul literal, un sens filosofic, sau mai degrabă un sens filosofico-teologic și de asemenea un sens politic și social; dar cu sensul literar nu fac decât trei și Dante ne previne să căutăm patru; care este deci al patrulea? Pentru noi nu poate fi decât un sens inițiativ, metafizic în esența sa și căruia se tatează date multiple, care, fără să fie toate de ordin pur metafizic, prezintă un caracter la fel de ezoteric. Tocmai din cauza acestui caracter, tocmai sensul profund a scăpat celei mai mari părți dintre comentatori; și totuși, dacă este ignorat sau necunoscut, celelalte sensuri nu pot fi prinse decât parțial, pentru că el le este principiul în care se coordonează și se unifică multiplicitatea lor” (pp. 12, 13).

Sensul școlii dreptului organic

Culturi juridice organice și nu sisteme juridice care-și epuizează grabnic resursele ideatice; hermeneutică juridică organică, romanist-comparatistă și nu dogmatică juridică care se solidifică în intransitorii modele; unificare juridică (atât de clamată în numele demnității naționale în secolul emancipării statelor naționale)⁴, în sensul dorit și de profesorul de drept civil Henri Capitant⁵ și nu uniformizare juridică care exilează gândirea și mortifică spiritul. Aceasta este triada conceptuală care va însoți Școala dreptului organic.

Reorganizarea discursului juridic romanist-comparatist într-o manieră structuralist-logică dar, mai presus de orice, hermeneu-

⁴ În acest sens, a se vedea George P. Docan, *Studii de drept civil comparat. Legislația ungară și austriacă din Transilvania în comparație cu legislația română*, Editura Curierul Judiciar, S.A., București, 1926, p. 5.

⁵ A se vedea, în acest sens, Henri Capitant (Professeur à la Faculté de Droit de Paris, Membre de l'Institut), *Lettre – Préface*, în Georges P. Docan, *Code comparé des obligations. Le projet franco-italien des obligations et contrats comparé avec les codes civils français, roumain, suisse et polonais des obligations*, Edition officielle du Ministère de la Justice de Roumanie, Moniteur Officiel et Imprimeries de l'Etat, Imprimerie Centrale, Bucarest, 1937, p. III.

tică, este necesară dacă avem în vedere sterila abordare descriptivistă ce proliferază astăzi în numele sacralizării textului și al despiritualizării “pragmatice” a gândirii. Această reorganizare nu cere transformarea în fetiș a exigențelor metodologiei Școlii dreptului organic pe care am descris-o mai sus. Metodologia nu are valoare reducționistă. Destinația este obsesivă, nu calea (*metodos*). Apoi, fiecare pas metodologic nu poate fi înțeles în afara unui *dubito* filosofic. Filosofia este companionul perfect și permanent al hermeneutului organic romanist-comparatist. El va ști să privilegieze metodele și tehnicile de interpretare într-un mod circumstanțial, determinat de mesajul aparent al textului, detașat de preconcepții, pentru o comprehensiune atât non-ideologică (plină de artificiale redundanțe), cât și dezavuată de idiosincrazii (pauperizante pentru spirit). Trebuie să accept, totuși, că numai practica exegetică va putea reflecta eficiența școlii pe care o propun, deși nu utilitarismul ci comprehensiunea tutelează imperiul oniric al căutărilor mele.

Da, comprehensiunea și cultura ei. Cred, din momentul în care încetez a înțelege, fără a abandona poziția centrală a comprehensiunii, fără a risipi puterea înțelegerii ipseiste a întregii gnoze juridice. De-accea sunt sceptic în privința capacității hermeneuticii de-a face totul comprehensibil. Tot căutând sensul unui text pierdem din vedere orice sens. Mai curând, este o artă de ocultare a limitelor explicabilului decât de devoalare a obiectului înțelegerii raționale totale. Dincolo de ea rămâne imensa feudă a fenomenologiei juridice eidetice, o imagine îndepărtată a obiectului absent, imagine din care și dreptul roman comparat își extrage seva; norma juridică pe care o cercetezi există, desigur, ori a existat, dar nu și pentru tine, ci pentru altul, pentru o lume îndepărtată sau absentă,

poate fantasmatică așa cum însăși legea nu este decât o aparentă fizionomie a unei imanente ordini juridice. Cu toate acestea, prefer hermeneutica organică, duală, simplului descriptivism juridic pentru a nu neglija exercițiul gândirii comparative. Textul-(pre)text la asta mă invită; textul rămâne suveran iar comentariul rămâne valetul său; un valet, însă, indispensabil (sau, cum spunea M. Ortolan, ... *le commentaire a le grand mérite de s'attacher au texte: or, en histoire comme en législation régnante, le texte c'est l'autorité*⁶).

Să revenim la valoarea textului-(pre)text. Atât în latura sa obiectual-comprehensivă derivând din *explicatio*, cât și în aceea supusă tranziției istorice, determinărilor clipei și noosferei juridice (pe deplin oglindită în *interpretatio*), judecătorul modelează sentinții, nimic altceva decât propoziții încărcate cu semnul puterii derivând din *auctoritas*. Clarvițiunea sa este sensul suprem al hermeneuticii sale organice operate pe seama textelor normative. Este maestrul acesteia întrucât judecata sa circumstanțiată de *casus* este una referențială; devine criteriu al adevărului de îndată ce a fost investită cu prezumția verității cuprinsă în autoritatea lucrului judecat (*res iudicata pro veritate habetur*). Ochii interiori ai juraților citesc, reiterativ sau mnemonic, un alt text; pe acela al realității sau, mai aproape de adevăr, al factualității; sunt ochii *praxis*-ului, ochi de Horus; în aparență, nimic nu-i poate înșela datorită multiplicității lor. Lectura realității, în toate dimensiunile acesteia din urmă, nu cunoaște sincopel proprii lecturii textului juridic; Paul Ricœur

⁶ În acest sens, a se vedea M. Ortolan, *Explication historique des Instituts de l'empereur Justinien avec le texte, la traduction en regard, et les explications sous chaque paragraphe précédée de l'histoire de la législation romaine depuis son origine jusqu'à la législation moderne et d'une généralisation du droit romain d'après les textes anciennement connus, ou plus récemment découverts*, Huitième édition revue et considérablement augmentée, Tome premier, Histoire et généralisation, Henri Plon, Imprimeur-éditeur, Paris, 1870, p. VI.

amintește de “hermeneutica acțiunii”⁷, neacoperind, prin ea și spațiul atât de important în drept, acela al inacțiunii, al proteicului *tacitus consensus*, al obligării prin prezumția legală conectată la conjuncturi încărcate de sens obligațional (e.g., în materie de *negotiorum gestio* sau, și mai ilustrativ, în câmpul aplicativ al clauzulei de imprevizibilitate – *rebus sic standibus*-, clauzulă ce-a oferit un teren de dispută uriaș, de decenii, mai ales între civilisti germani, datorită tăcerii BGB-ului, până la apariția proiectului Codului civil din 1942, în care impreviziunii i se recunoaște valoare juridică civilă: “Dacă un debitor nu mai poate răspunde îndeplinirii contractului din cauza schimbării totale a raporturilor care la încheierea contractului nu erau susceptibile de a fi luate în considerare, el poate să renunțe la contract. Creditorul poate evita renunțarea prin oferirea unei compensații raționale”⁸) etc. De aceea, factualității, noi îi preferăm hermeneutica organică a dreptului.

Spuneam, în alt context⁹, că în jurul regulilor, precum palisadele vetustelor cetăți, s-au circumscris rafinatele arte ale interpretărilor juridice și a-juridice, politice și civice, spirituale și artistice. Aceste arte ale interpretării juridice au o valoare în sine uriașă, dar nu suficientă pentru obiectivul suprem, acela integrativ¹⁰ și congruent cu idealul

descoperirii și prezervării de către societăți a ritmurilor ce le sunt natural favorabile. Ca atare, în viziunea mea, hermeneutica, chiar totală a dreptului, nu poate fi decât pavimentul care să conducă spre **dreptul organic**, unul al bunei, completei interpretări (*orbis doctrinae*¹¹, sau *Speculum doctrinale*¹² ori *Speculum juris*¹³) și al strălucitei dualități a renovării, inovării, inventării instituționale.

Afirmam, de asemenea, că juristul romanist-comparatist care observă, în câmpul dreptului roman și civil, doar aparenta uniformizare a *corpus*-ului de reguli juridice și ocultează fenomenul de expansiune a interpretărilor din clasa polimorfă, hermeneutică, a acelora care oferă consistență sferei noetice a dreptului universal, poate decripta doar fața văzută a astrului selenar, scăpându-i, astfel, din panopticul culturilor legale, tocmai fermentul diferențierii, al specializării comunitariene a dreptului; mă gândesc la un ferment compozit, unul care poate fi înțeles doar cu sprijinul uneltelor proprii dreptului roman, filosofiei, sociologiei, antropologiei și istoriei dreptului (fără a avea pretenția epuizării instrumentarului necesar, pentru a nu degenera într-o simplistă semiotică juridică care însoțește fenomenul pronunțat de declin al dreptului civil pe care îl observa cu atâta sagacitate, încă din perioada anilor 1948, vestitul profesor de drept civil francez Georges Ripert (doctor *honoris causa* al universităților din Iași și Cluj-Napoca, membru al Academiei Regale a României și al celei pontificale din Roma etc.¹⁴); același Georges

⁷ A se vedea, în acest sens, Paul Ricœur, *Eseuri de hermeneutică*, traducere de V. Tonoiu, Editura Humanitas, București, 1995, pp. 111 sqq.

⁸ *Kann einem Schuldner infolge einer völligen Veränderung der Verhältnisse, die von ihm bei Abschluss des Vertrages nicht in Rechnung gezogen zu werden brauchte, die Erfüllung des Vertrages nicht mehr zugemutet werden, so kann er vom Verträge zurücktreten. Der Gläubiger kann den Rücktritt durch Anbieten eines angemessenen Ausgleichs abweden*, traducere de Octavian Ionescu, în “Tendințe noi în dreptul civil”, extras din *Revista Curierul Judiciar* nr. 23/1942, Tipografia Curierul Judiciar, S.A., București, 1942.

⁹ Valerius M. Ciucă, loc.cit., p. 27.

¹⁰ În acest sens, a se vedea Pasquale del Giudice, *Enciclopedia giuridica per uso delle scuole superiori*, Terza edizione aggiornata a cura di Pietro Vaccari, Ulrico Hoepli, Editore – libraio della Real Casa, Milano 1927, p. XVII (1).

¹¹ Marcus Fabius Quintilianus, *De institutione oratoria*, *Liber primus*, Titulus X, apud P.del Giudice, *op.cit.*, p. 2, nota 1.

¹² Vincenzo Bellovacense (~1260), *Speculum doctrinale* (prima enciclopedie juridică europeană).

¹³ Guglielmo Duranti (1237-1296), *Speculum juris*.

¹⁴ A se vedea, în acest sens, Georges Ripert, *Le déclin du droit, 1948*, apud François Gény, *L'évolution contemporaine de la pensée juridique dans la doctrine française, in Le droit privé français au milieu du XX-e siècle. Etudes offertes à Georges Ripert, Tome I, Etudes générales. Droit de la famille*, L.G.D.J., Paris, 1950, p. 8.

Ripert accentuează ideea ca juristul să-și păstreze nealterată gândirea liberă pentru a putea judeca în mod credibil epoca sa¹⁵, teză la care subscriu necondiționat).

În credința mea, hermeneutica organică a dreptului roman comparat presupune, pe de o parte, interpretarea descriptivistă, atât obiectivă (comparată) cât și subiectivă (psihologică) a textelor justiniene și a Codului civil autohton și, pe de altă parte, înțelegerea fenomenologică în vederea descoperirii sensurilor și a principiilor călăuzitoare conținute în textele juridice civile extranee, în primul rând a celor din Codul civil napoleonian, codul matricial al întregului sistem de drept romano-germanic sau continental-european (pe care nu le voi folosi, însă, în rolul de martor al originii, după modelul textelor în oglindă folosit de C. Nacu¹⁶, sau după cel adnotativ al unor teoreticieni români precum, e.g. Eugeniu Philippesco Dubău¹⁷, D. Alexandresco – în explicațiunile sale¹⁸, dar mai puțin în studiile

de legislație civilă comparată¹⁹, sau C. Hamangiu²⁰ ci, dimpotrivă, în sensul comprehensiunii fenomenologice propus de profesorul german Karl Salomo Zachariae²¹, un sens care i-a fascinat până la trăire epigonică pe celebrii profesori civilști francezi Charles Aubry și Ch. Rau²²).

Această hermeneutică duală sau organică (text – autentificare descriptivistă și din nou text ca substitut și sens) îi permite interpretului manifestarea obediență față de textul original roman și față de cel al Codului civil napoleonian, astfel omagiat²³, dar și transformarea lor în simple (pre)texte pentru descoperirea fenomenologiei integrative, a sensului posibil, fie el dezirabil sau nu.

Aservirea și eliberarea, descrierea explicativă, precum în științele naturii și intuiția sensului benefic, precum în imaginarul

¹⁵ Georges Ripert, *Le régime démocratique et le droit civil moderne*, Deuxième édition, L.G.D.J., Paris, 1948, p. III.

¹⁶ În acest sens, a se vedea Constantin Nacu, *Comparațiune între Codul civil român și Codul Napoleon*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București. În favoarea acestui promițător tânăr profesor a renunțat juristul și filosoful ieșean Vasile Conta la Catedra de Drept civil a Universității din București, ceea ce s-a dovedit a fi o inspirată decizie pentru evoluția științei dreptului civil comparat, în nuce afirmată în România ultimelor decenii ale secolului XIX.

¹⁷ Dr. Eugeniu Philippesco Dubău, *Explicațiunea Codicelui civile Român după ordinea articoloru prevezuți în elu, cuprinzându la fiecare articlu pe acei corelativi din Codicele civile, penale, comerciale și procedurale lor, cu celelalte legi astăzi în vigore; o comparațiune cu legislațiunea abrogată a ambelor Principate și cu dreptulu Romanu*, Tipografia H. Goldner, Iași, 1873.

¹⁸ D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil, cuprinzând doctrina și jurisprudența până la zi, precum și maximele, aforismele, proverbele și regulile de drept cele mai cunoscute romane, franceze, germane etc., așezate în ordinea Codului civil cu aplicarea lor la diferitele materii ale dreptului*, Atelierele Grafice Socce & Co., S.A., București, 1926.

¹⁹ Dèmètre Alexandresco (Professeur de droit civil à l'Université de Jassy,..., Comandeur de l'Ordre de la Couronne de Roumanie, Officier de l'Ordre de l'Etoile), *Droit ancien et moderne de la Roumanie. Etude de législation comparée, Lex anima reipublica et vinculum civitatis*, J.-B. Istaș, Imprimeur-éditeur, Louvain, Léon Alcalay, Librairie universelle, Bucarest, 1897.

²⁰ C. Hamangiu, *Codul civil adnotat cu textul art. corespunzător francez, italian și belgian cu trimeri la doctrina franceză și română și jurisprudența completă de la 1868-1925*, vol. I, ediție îngrijită de Marian Florescu, Editura All Beck, București, 1999.

²¹ A se vedea, în acest sens, K.-S. Zachariae, *Le droit civil français. Traduit de l'allemand sur la cinquième édition. Annoté et rétabli suivant l'ordre du Code Napoléon* par MM. G. Massé et Ch. Vergé, Auguste Durand, Libraire-éditeur, Paris, 1854.

²² A se vedea, în acest sens, Aubry et Rau, *Cours de droit civil français d'après la méthode de Zachariae, Cinquième édition revue et mise au courant de la législation et de la jurisprudence* par MM. G. Rau, Ch. Falcmagne avec la collaboration de M. Gault, Imprimerie et Librairie Générale de Jurisprudence Marchal et Billard, Paris, 1897.

²³ M. Th. Huc, *Le Code civil italien et le Code Napoléon. Etudes de législation comparée, Deuxième édition, considérablement augmentée suivie d'une traduction complète du Code civil italien, annotée et augmentée d'une Conférence de ses articles avec l'ancien Code sarde et la Code Napoléon* par M. Joseph Orsier, Cotillon, Librairie du Conseil d'Etat, Paris, 1868.

utopic, iată, acestea sunt trăirile hermeneutului jurist în spectru organic.

Judicatio, explicatio și de lege ferenda sunt scopurile sale. Juristul romanist-comparatist se regăsește, astfel, în același timp, și “acolo”, în spațiul fidelei interpretări, dar și “aici”, în proiecția beneficei premise a unei noi înțelegeri. Această bilocație îi subliniază importanța heraldică dar și divinatorie pentru o virtuală “eschatologie” juridică. Între cele două planuri, se transmută cunoașterea mistericului text într-una a simbolisticii perene pentru orice sens precum și procesul însuși de rafinare a gnozei juridice, ciclurile acestor transmutații reluându-se la infinit. Aceasta este fascinantă alchimie a hermeneuticii juridice organice: “interpretând norme” juridice romane și civile, creăm noi forme de reglementare. Prin aceasta, vom pătrunde între sargasele tainice ale noilor simboluri și sensuri juridice pe o mare și mai zbuciumată, în care navigația se poate face doar prin interpretarea organică a hermeneuticii dreptului roman comparat; aici nu este tautologie, ci al treilea sens. Povestea acestei ciclicități se poate reduce la mitul nesfârșitei revelații, într-un *continuum* ideatic transcendent. Astfel putem ieși senini din “cercul hermeneutic”, pe care nu-l vom mai asocia unui *circulus vitiosus* heideggerian și vom putea rezolva și paradoxul credinței: observarea clară și strictă, comparativ-istorică a fapturilor Supremei Ființe în paralel cu imposibilitatea pătrunderii proiectului divin.

În cadrul macro- și micro-sistemelor juridice nu întâlnim dezvoltări paradigmatiche exemplare, pure. Aculturația juridică, fenomenul perpetuu care favorizează schimbul de idei juridice și de forme de interpretare a dreptului tradițional sincretic, ca și emergența dreptului pozitiv împiedică autohtonismul normativ să amprenteze arogant și singular dreptul unei comunități. În România, primul care a mărturisit surprin-

derea față de nestăvilitul fenomen de aculturare planetară a Codului civil napoleonian prin raportare la tezele școlii istorice care exaltă forțele autohtone ale devenirii juridice a fost profesorul ieșean C.C. Coroi²⁴. Mult mai târziu, profesorul clujean Eugeniu Speranția²⁵ a găsit explicațiile “plasticității” Codului civil napoleonian în chiar fundamentele istorice și logice ale acestuia, nu altele decât dreptul natural și individualismul ce-au triumfat, ca idealuri, pe baricadele Revoluției franceze din 1789, reluând, astfel, teza “adevărurilor superioare ale dreptului considerat *in genere*” a lui Giorgio del Vecchio, împărtășită de profesorul ieșean Octavian Ionescu²⁶. În ce mă privește, consider că ceea ce noi numim “sistem juridic” nu reprezintă decât o fotografie relativ recentă a unui *continuum* ideatic universal, o fațetă particulară a caleidoscopului mereu schimbător al culturilor juridice nesincrone și non-ubicui. Ca atare, preluăm cu rezerve prometeica încercare de creionare a unui drept roman comparat doar pe temelia sistemelor juridice sau pe aceea a modelelor normative, chiar dacă, în spirit concurențial, de peste un secol, se depun eforturi herculeene pentru satisfacerea exigențelor de legitimare a dreptului civil comparat în sens epistemologic, eforturi

²⁴ În acest sens, a se vedea C.C. Coroi, *Evoluția dreptului privat. Introducere în dreptul civil*, Institutul de Arte Grafice N.V. Ștefăniu & Co., Iași, 1912, pp. 96 sqq.

²⁵ A se vedea, în acest sens, Eugeniu Speranția, “Considérations philosophiques sur la plasticité du Code civil napoléonien”, în *Analele Facultății de Drept din Cluj-Napoca*, Fascicola 2 (Tomul II), Tipografia “Cartea Românească”, Cluj-Napoca, Calea Regele Carol II, 1940, p. 3 sqq.

²⁶ În acest sens, a se vedea Giorgio del Vecchio, *Les principes généraux du droit*, Traduit de l'italien par E. Demontès, Préface de R. Demogue, L.G.D.J., Paris, 1925, p. 12, apud Octavian Ionescu, *L'influence de la législation allemande sur le projet du Code civil roumain*, în *Festschrift für Justus Wilhelm Hedemann, zum sechzigsten Geburtstag*, Verlag der Frommannschen Buchhandlung Walter Biedermann, Jena, 1938, p. 5 (din fasciculă).

inspirate din tehnica legislativă în materie de codificare civilă²⁷.

Marcel Planiol și Georges Ripert²⁸ se arătau, la rândul lor, sceptici în legătură cu utilitatea unei comparații în afara hermeneuticii datorită pericolului insuficienței și al neclarității operei de cunoaștere a legislațiilor extranee în integralitatea *corpus*-ului instituțional.

Eu investesc speranțe, mai curând, într-o hermeneutică organică romanist-comparatistă, una care să pună în evidență tendințele unificărilor de fond, la scară mondială, a viziunilor dezvoltării umane, a culturilor juridice particulare în paralel cu prezervarea și chiar dezvoltarea formelor sincretice de reglementare și de interpretare într-un *jus commune* nou; un drept roman comparat, ca o istorie universală a ideilor juridice în care se evidențiază transmutarea concepțiilor și a înțelesurilor, metamorfoza continuă a explicațiilor, împăcarea tezelor aparent contradictorii, fără să fie afectată viziunea primară, originea aproape revelată a marilor constante valorice ale dreptului: *libertas sive voluntas, equitas, bona fides, officium pietatis erga proximos* (autonomia de voință, echitatea, buna-credință, obligația de iubire a aproapelui în raporturile familiale) care ar trebui, după model german, sancționate într-o parte introductivă a viitorului Cod civil al României, sens în care s-au pronunțat și alți teoreticieni civilști români, accentuând caracterul sintetic și filosofic necesar al acesteia²⁹. Simbolul, nuiețușă de aur sau

caduceul acestui mod de interpretare a paideumei juridice pe care o clamăm ar putea să fie imaginea compozită a unui *Hermes Trismegistus Juridicus* ale cărei contururi și semantică juridică urmează a fi definite în arta universală pe care noi o numim arta dreptului organic sau hermeneutica organică a dreptului roman comparat ce îmbină știința și aplicarea ei, după formula consacrată de câțiva civilști români, precum, e.g., C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu³⁰.

Această dualitate culturală de destin juridic (unitate de fond și sincretism al formelor) îi oferă omenirii șansa de-a construi năncetat istoria, de-a-i amâna *sine die* sfârșitul și de-a reveni din exilul iluziilor definitive; în această lungă odisee a reîntoarcerii la înțelepciunea unității și la bucuria diferențierii, juriștii imaginativi, în ardentul lor zel de inventologie juridică pentru călăuzirea sufletelor, au menirea jalonării parcursului cu principiile unificatoare și cu excepțiile diferențierii într-un armonios concert al valorilor; este, aceasta, o credință împărtășită, nu o expectație izolată; iată: ... *Le droit est la plus puissante des écoles de l'imagination. Jamais poète n'a interprété la nature aussi librement qu'un juriste la réalité*, spunea Jean Giraudoux în lucrarea *La guerre de Troie n'aura pas lieu*.³¹

Clamăm, se vede bine, o hermeneutică a motivului textual (a pre-textului) scos la suprafață prin tehnica arheologiei ideilor juridice. Prin aceasta, nu negăm primatul enunțului, ci îl corelăm cu intenționalitatea discursului, astfel încât *logos*-ul juridic să fie străbătut atât în manieră structuralistă, cât și în una fenomenologică. Relevarea ideii

²⁷ A se vedea, în acest sens, Alexandre C. Angelesco, *La technique législative en matière de codification civile. Etude de droit comparé*, Préface de René Demogue, E. de Bocard, Editeur, Paris, 1930.

²⁸ În acest sens, a se vedea Marcel Planiol, Georges Ripert, *Traité pratique de droit civil français, Tome I, Les personnes, Etat et capacité, avec le concours de René Savatier*, L.G.D.J., Paris, 1925, p. VIII.

²⁹ A se vedea, în acest sens, Octavian Ionescu, *Problema părții introductive a Codului civil*, Tipografia Concesionară Alexandru a. Țerek, Iași, 1935, p. 17.

³⁰ În acest sens, a se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, ediție îngrijită de Dumitru Rădescu, Vol. I, 1996, pp. 2-3.

³¹ A se vedea, în acest sens, Eliette Abithol, "Essai sur la nouvelle séparation judiciaire instituée par l'article 258 du Code civil", în *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, nr.1/1981, Paris, p. 38.

juridice trebuie să fie însoțită de o exegeză deschisă, de o epuizare aparentă a reflecțiilor sau a posibilităților hermeneutice la un moment dat, pentru a nu căpăta aspectul revelației. Hermeneutica juridică organică, în chip de ustensilitate a cogitației (ca *infinitele capacitate* heideggeriană)³², îmi pare a fi un nutriment mai bun pentru jurist decât descriptivismul pur al normativității (în sens de *nomos* proteiform și cu multiple sensuri) văzută, la rândul ei ca un simplu ansamblu de fragmente juridice, obiect al derizivității științifice sau doctrinare încă de la mijlocul secolului XIX³³.

Școala dreptului organic rafinează sensul în dauna ideii de redundanță a sensurilor hermeneutice care induc aparența anomiei și suspiciunea nedreptății și neînțelegerii. Această metodică suspiciune formează astăzi regula în serviciul căreia un gigantic aparat birocratic este pus în funcțiune; astăzi remarcăm un abuz, un exces de interpretări și un respect absolut pentru sens (*interpretatio*); trăim în plină și infinită derivă a semiosisului, de parcă n-am învățat nimic de la sclavul analfabet al lui Umberto Eco; textele scrise ori vorbite sunt inundate de interpretări; prea multe sensuri conduc la non-sens. Exortația lui Eco nu este, cred, lipsită de rațiune: de-am fi serioși, am găsi că cel mai semnificativ lucru este textul “ce-și afirmă divorțul de sens”³⁴ (de *interpretatio*), tocmai pentru că îl conține.

În sfârșit, îmi apare clar că ele, culturile juridice comparate sunt vectorul lărgirii fictive a perimetrului vieții care este,

esențialmente, unul civil sau, *lato sensu*, privatist³⁵. Ce-și spune un adept al hermeneuticii organice a dreptului roman comparat? Cam așa: - Vreau să trăiesc tot mai mult; din acest motiv sunt un librifag; prin cărți, mă adâncesc în epoci și în spații ce în mod natural nu mi-au fost oferite de destin; ele cuprind “soteriologia” mea; mă lupt cu îngrădirile naturale și cu condamnarea destinală la propria-mi epocă în felul cel mai puțin primejdios, mă lupt cu uitarea selectivă, “o, tristă Andromaca...” sau, mai bine, cu “...ceșosul Simois/ Ce mi-a hrănit adesea memoria umilă”, cum ar spune Charles Baudelaire în “Lebăda”-i faimoasă și cum ar clama mai-noul alchimist al anamnezei natural-abuzive, Paul Ricœur³⁶. În comparativa țară a lui Alice, nu ideea în sine mă corupe, ci călătoria prin idee și printre idei; ele îmi alterează gustul pentru realitatea imediată și fadă, pentru propria-mi reclusiune; trăind, însă, în lumea morganatică a ideilor juridice romane și civile (autohtone și extrane), îndepărtez miasma fanatelor obișnuințe și deschid cartea cunoașterii verificate, a examenului permanent, precum într-un dublu exil interior: o dată pentru culpa de-a-mi aparține și apoi pentru erezia de-a nu crede în această culpă. Astfel, ostracismul ideilor și întreaga lui cultură mă vor tămădui de autohtonism, fără a-mi deștrădăcina ființa, putând să descoper lumea și formele ei, fără a abandona esența și certitudinile firii; într-o frază, voi trăi matusalemic, fără angoasele senectuții, îndepărtând obsesiile eschatologice, precum Hermes cel cu mintea limpede, doar cu picioarele înaripate... Pe-acestea aș vrea să le spun și eu.

³² A se vedea și Martin Heidegger, în Erwin Hufnagel, *Introducere în hermenetică*, în românește de Thomas Kleining, Editura Univers, București, 1981, p. 66.

³³ În acest sens, a se vedea M. Valette, *Explication sommaire du Livre premier du Code Napoléon et des lois accessoires, avec divers renvois au traité sur l'état des personnes et sur le titre préliminaire du Code civil, par Proudhon*, annoté par M. Valette, Maresq Ainé, Libraire-éditeur, Paris, 1859, p. V.

³⁴ *Ibidem*, p. 18.

³⁵ În acest sens, a se vedea René David, *Le droit anglais*, Presses Universitaires de France, V-e édition mise à jour, 1987, p. 8.

³⁶ A se vedea, în acest sens, Paul Ricœur, *Memoria, istoria, uitarea*, traducere de Ilie și Margareta Gyursik, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, pp. 89 sqq.